

10. Hafta: Hegemonya ve Yeni Emperyalizm

Modern devletin ve dayandığı temel siyasal prensip olan egemenliğin dönüşümü, uluslararası sistemi bir bütün olarak nasıl dönüştürmüştür? Yeni egemenlik oyununun oynandığı uluslararası düzen nasıl bir uluslararası düzendir? Bu düzende devletin merkezindeki ve uluslararası sistemdeki iktidar ilişkileri nasıl değişmiştir? Bugünkü uluslararası düzeni ve bu düzen içindeki özellikle güç ilişkilerini hangi kavramlarla ele alabiliriz? Küresel düzeydeki yeni iktidar düzenin nasıl adlandırılabilir?

Bu ve benzeri sorularla, 90'ların başlarından itibaren, uluslararası düzeydeki güç dağılımını ve iktidar düzenini tanımlamak için birçok kavramın ortaya atıldığını görüyoruz. Bu kavramların hemen hepsi, uluslararası düzenin özü itibarı ile, artık salt bir devletlerarası ilişkiler düzeni olmadığını, iktidarın birçok aktör arasında paylaşıldığını, ülkesel ve merkezi niteliğini yitirdiğini vurguladılar. Modern devlet, uluslararası düzenin etkili bir aktörü olmaya devam etmekteydi; ancak egemenliğini başka aktörlerle de paylaşmaktaydı. Bu noktada, birçok yazarın vurguladığı husus şu oldu: Modern devlet soyut anlamda gücünü büyük ölçüde yitirse ve sürekli müzakere etmek zorunda olsa da, reel siyasette durum, özellikle merkez kapitalist devletler açısından farklıdır. Örneğin Batı ittifakının lideri ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde neoliberal küresel dönüşümün de liderliğini yürütmektedir ve aslında egemenliği çok daha güçlenmiştir. İki kutuplu düzenin sona ermesi ile ABD'nin küresel üstünlüğü artık kesindir. Diğer güçlü devletler, onun liderliğine rıza göstererek, küresel ölçekteki ekonomik dönüşümleri yönlendirmesine destek olmuşlardır. Bu şekilde ABD liderliği, sadece askeri ve ekonomik güce dayanan bir üstünlük değil, rakiplerinin rızasına da dayanan bir liderliktir. Bu ABD'nin yeni **küresel hegemonyasıdır**.

ABD'nin hegemon konumu, elbette ki Soğuk Savaş sonrası bir durum değildir. II. Dünya Savaşı'nın ardından, savaştan büyük zarar görmüş, eski düzenin büyük Avrupalı güçlerinin yeniden toparlanmasına verdiği destek; NATO'nun kuruluşu, nükleer süpergüç konumu ve askeri ittifakları ile, uluslararası ekonomik düzeni, GATT, IMF, Dünya Bankası gibi kurumlarla yürütme gücü çerçevesinde elde ettiği, Batı İttifakı içindeki yeni liderlik pozisyonudur. Tarihsel olarak ABD'nin bu yükselişi, Pax Britannica'nın yerini Pax Americana'nın (Amerikan Barışı) alması olarak görülür. Diğer bir değişle, Büyük Britanya'nın dünya liderliğinin yerini Amerika'nın liderliği alır. Bu liderlik, özellikle uluslararası ekonomik düzenin kurallarını kimin koyacağına ve denetleyeceğine dair bir liderliktir. II. Dünya Savaşı

sonrası, savaştan en az zararlı çıkan, ekonomisi çok güçlü, sanayileşmiş ve askeri açıdan yenilmezliğini kanıtlamış ABD, bu kuralları koyar; bu liderliğinin ifadesi, doların uluslararası değişimin para birimi olmasında ve düzenin kurumlarını – IMF ve Dünya Bankası- neredeyse tek başına oluşturmasında görürüz.

Bu liderliğin, özellikle 1970'lerin başından itibaren başlayan kapitalist kriz yüzünden ciddi ölçüde sarsıldığını, hatta inişe geçtiğini iddia eden yazarlar vardır; ve bu tespitleri bir dereceye kadar da doğrudur. Gerçekten de petrol krizi, Vietnam yenilgisi, ABD ekonomisinde görülen büyük durgunluk ve bunun sonucu olarak ABD'nin askeri harcamaları azaltmak üzere silahsızlanmaya ağırlık vermesi vb. gibi olgular ABD hegemonyasının krizinin nedenleri ve göstergeleridir. Ancak genel olarak II. Dünya Savaşı Sonrası dönem, dünya siyasetinde ABD hegemonyası dönemidir.

Soğuk Savaş'ın sona erışı, bu liderliğin salt Batı ittifakı içinde olmaktan çıkıp gerçek anlamda küresel bir nitelik kazanmasına neden olmuştur; çünkü diğer kutbun liderinin güç mücadelesinden çekilmesiyle, ABD üstünlüğü artık tartışılmaz bir nitelik kazanmıştır. Bu üstün liderlik sayesinde ABD, neoliberal dönüşümü, Batı dışı coğrafyalara, Latin Amerika, Doğu Asya, Orta ve Doğu Avrupa ve Orta Doğu'ya sorunsuzca yayabilmiştir. ABD'nin, 70'lerde başlayan kapitalist krizi aşmak üzere uygulamaya koyduğu neoliberal küreselleşme, ideolojisi ve kurumlarıyla küresel ölçekte yayılmış, daha önce tartışıldığı gibi, politik bir proje olmasına rağmen, kaçınılmaz ve geri döndürülemez bir süreç olarak kabul edilmiştir.

11 Eylül ise, bu süreçte yeni bir aşamaya geçilmesini sağlayan bir dönüm noktasıdır. Bazı yazarlara göre, ABD'nin 11 Eylül olaylarının ardından tek yanlılık, önalıcı vuruş ve küresel terörizmle savaş söylemi üzerinden yürüttüğü askeri yayılma, devletler sistemine küreselleşmeden çok daha büyük bir tehdit oluşturmuştur. ABD'nin açıkça emperyal (yayılmacı) bir dış politika yürütmeye başlaması ve küreselleşme sürecindeki hakim konumu, ABD liderliğinin yeni ve daha keskin bir aşamaya geçtiği tartışmalarına yol açmıştır. Özellikle Irak işgalinin, Fransa ve Almanya gibi diğer büyük güçlerin rızası olmadan gerçekleştirilmesi, ABD'nin terörle mücadelesini mevcut uluslararası normlara uymadan yürütmeye başlaması, 'ABD bir imparatorluk mu kuruyor?' sorularına neden olmuştur. Buradaki farklılık, ABD'nin küresel liderliğini artık rızaya dayandırma ihtiyacı duymamasıdır. Diğer güçlerin rızası olmadan da, tek yanlı olarak kararlar almakta ve hareket etmektedir. Bu düzen artık rızaya dayalı olarak yürütülen bir liderlik düzeni olmaktan çıkmıştır.

Bu noktada sorulan soru şudur: ABD dış politikasının bu yeni emperyal karakteri ile küreselleşme arasında bir ilişki var mıdır? Bu ilişki, ABD liderliğine nasıl bir karakter kazandırmaktadır? Küreselleşme, ABD'yi bir hegemon olmaktan çıkarıp, bir imparatorluğa mı dönüştürmektedir?

11 Eylül sonrası dönemde, Bush Doktrini olarak tanımlanan, ABD'nin tek yanlı askeri yayılma ve mutlak baskınlık (absolute domination) politikası, eski sömürge yönetimlerine benzer bir biçimde, küresel terörizme destek verdiği düşünülen ülkelerin önce askeri olarak kontrol altına alınmasını, daha sonra ise uluslararası örgütler ve büyük güçlerin gözetimi altında, ekonomik ve siyasal olarak tamamen dönüştürülmesini ve yeniden inşa edilmelerini içeriyordu. Elbette bu yeniden inşa edilen devletlerin ekonomik düzenleri, neoliberal ekonomik model ile tam bir uyum içinde olmalı, neoliberal ilkeler olan tam serbest piyasalar, özelleştirme, deregülasyon ve finansal serbestleşme ilkeleri hakim kılınmalıydı. ABD'nin esas olarak neoliberal dönüşümü küresel terörizmle savaş bahanesi ile dünyanın her yerine yaymaya çalışması, bunu yaparken tek yanlı davranması, zora ve baskıya dayanması ABD'nin yeni bir imparatorluk kurduğu fikrini destekleyen gelişmelerdi. Irak işgalinin gerekçesi olan kitle imha silahlarının gerçekte olmadığına Uluslararası Atom Enerjisi başkanı tarafından da kabul edilmesi, ABD'nin askeri varlığı sayesinde Irak'ta siyasal güçleri sürekli bir siyasal kargaşa ortamında denetim altına alması, başta petrol olmak üzere, bölgenin tüm enerji kaynaklarını kontrol altına alması, bu askeri yayılmanın gerçek gerekçelerini de ortaya koymuş oldu. Bu dönemde, ABD'nin bu politikalarını *yeni emperyalizm* olarak tanımlayan **David Harvey**'e göre, tüm mesele petrolün kontrol altına alınması ve ABD'nin ekonomik krizden savaş ve enerji kaynaklarının kontrol altına alınması ile çıkmaya çalışmasıydı. Çünkü kapitalizm, sermaye birikim sürecinin sınırsız bir şekilde devam etmesi gereken bir ekonomik sistemdi ve bu sınırsız sermaye birikimi süreci, sınırsız askeri ve ülkesel (territorial) yayılma gerektirmekteydi.

Bu tartışmalarla imparatorluk, emperyalizm kavramı ile birlikte akademik literatüre görkemli bir dönüş yaptı. Ancak siyasal alanda ABD'nin yöneticileri bu terimleri kesinlikle benimsemediler. Başkan Bush, 11 Eylül sonrasında Amerikan Kara Harp Akademisi, Westpoint'de yaptığı ünlü konuşmada, ABD'nin yayılma amacında olan bir imparatorluk olmayı amaçlamadığının altını çizdi. Ancak kabul edilmemesi, ABD'nin bu yolda ilerlemediği anlamına gelmiyordu. Birçok yazara göre, bu dönemde ABD'de etki geniş siyasal çevreler, yeni muhafazakarlar ve yeni sağ siyasetin temsilcilerine göre, 11 Eylül sonrasında sadece ABD'nin değil, tüm Batı dünyasının karşı karşıya kaldığı tehditler, ABD'yi bu yeni role mecbur

bırakmıştı. Burada devletlerarası sistemdeki dönüşüm bakımından altı çizilmesi gereken husus şudur: 11 Eylül'den önce, ABD hiç olmazsa uluslararası düzenin mevcut kurallarına görüntüde de olsa bir bağlılık gösteriyordu. 11 Eylül'den sonra ise, uluslararası düzene dair standartlar koyma, tehditleri tek başına belirleme, kuvvet kullanma ve hak etmeyenlere adil ve hukuksal davranmama tutumunu açıkça benimsedi. Yani zaten oldukça zayıf temelleri olan uluslararası hukuku tamamen işlemez hale getirdi. Bu kuralsızlık, birçok yazara göre doğrudan emperyalizmdi.